

Ujawnienie osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotnych okoliczności jego popełnienia jako przesłanka obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary

PAULINA GADZIŃSKA

Katedra Prawa Karnego Materialnego
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

I. Uwagi wstępne

Na gruncie obecnie obowiązującego kodeksu karnego w art. 60 § 3 została uregulowana instytucja, która, po spełnieniu przez sprawcę określonych w tym przepisie przesłanek, przewiduje obligatoryjne zastosowanie wobec niego nadzwyczajnego złagodzenia kary. Przepis ten już od chwili jego wejścia w życie rodził jednak liczne kontrowersje interpretacyjne, a obecnie jest przedmiotem wielu dyskusji na temat wątpliwości interpretacyjnych dotyczących pojęć, których użył w nim ustawodawca.

W niniejszym artykule chcę zwrócić uwagę na przesłankę obejmującą pojęcie „ujawnienia”, którą sprawca współdziałający z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa musi spełnić, aby móc uzyskać „premię” w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary. Wykładnia normatywnego stwierdzenia ustawodawcy, o treści: „ujawni wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności

jego popełnienia” nie jest jednolita i na jej tle powstało wiele wątpliwości, zarówno o charakterze materialnym, jak i proceduralnym.

II. Pojęcie „ujawnienia”

Interpretacja pojęcia ujawnienia rodzi problemy, związane przede wszystkim z uprzednią wiedzą organu ścigania, przed którym dochodzi do ujawnienia, w zakresie obejmującym zarówno inne osoby uczestniczące w popełnieniu przestępstwa, jak i istotne okoliczności jego popełnienia.

Część przedstawicieli doktryny odwołuje się do definicji słownikowej tego pojęcia¹, w której ujawnienie oznacza wydobywanie czegoś na jaw, uczynienie jawnym czegoś, co do tej pory nie było jawnym, co miałyby oznaczać, że ujawnienie z art. 60 § 3 Kodeksu karnego (k.k.) dotyczy przekazania takich informacji, które dotąd nie były znane organom ścigania (podejście obiektywne). Podobny wniosek formułowany jest przez innych przedstawicieli doktryny², z tym że formułują go oni poprzez dokonanie zabiegu porównania treści § 3 art. 60 k.k. z treścią § 4 tego przepisu, w którym ustawodawca, *expressis verbis*, wskazał warunek dotyczący ujawnienia przez sprawcę informacji nieznanymi dotychczas organom ścigania. Porównanie treści obu tych przepisów uzasadnia stwierdzenie, że ustawodawca w istotny sposób różnicował sytuację procesową „ujawniającego”, przy czym różnica ta — w szczególności — dotyczy dysproporcji w zestawieniu dwóch istotnych okoliczności wynikających z treści tych przepisów, tj.: rodzaju i charakteru przesłanek, które musi wypełnić swoim zachowaniem sprawca, oraz „premi” procesowej, którą uzyskuje w zamian. Wobec tego, jeżeli przyjąć, że ujawniający z art. 60 § 3 k.k. może przekazać także te informacje, które były już wcześniej znane organom ścigania, widać, że ma on do spełnienia lżejsze wymagania niż sprawca z § 4, a otrzymuje wyższą „premię”, w postaci

¹ J. Wojciechowski, *Nadzwyczajne złagodzenie kary jako premia za pomoc organom ścigania*, [w:] *Rozważania o prawie karnym*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999, s. 310 oraz K. Daszkiewicz, *Kodeks karny z 1997 r. – uwagi krytyczne*, Gdańsk 2001, s. 205 oraz W. Zalewski [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 32–116*, t. II, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2010, s. 354.

² M.in. K. Daszkiewicz, *op. cit.*, s. 204.

nie fakultatywnego, lecz obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Subiektywne rozumienie pojęcia „ujawnia” — odnosząc to do stanu świadomości sprawcy — polega na ujawnieniu przez niego informacji nawet znanych już wcześniej organom ścigania, czego jednak sprawca ujawniający nie był świadomy. Za takim rozumieniem tego pojęcia opowiada się także większość przedstawicieli doktryny, uzasadniając je w różny sposób. Na przykład M. Surkont³ stwierdza, że ocena stanu wiedzy organu ścigania, przed którym dochodzi do ujawnienia, powinna być dokonywana na podstawie porównania pojęć „wykrycia” i „ujawnienia”, które nie mogą być uznane za synonimy. Stwierdzenie, że to co jest już znane, nie może zostać wykryte, ale może zostać ujawnione, stanowi słuszne uzasadnienie dla subiektywnego rozumienia pojęcia „ujawnia” z art. 60 § 3 k.k. Gdyby bowiem przyjąć podejście czysto obiektywne, należałoby uznać, że w treści tego przepisu powinno się znaleźć stwierdzenie „wykrywa”, a nie „ujawnia”.

W literaturze⁴ oraz orzecznictwie⁵ pojawiają się też głosy odwołujące się do treści art. 60 § 4 k.k., jako uzasadniającej subiektywne podejście do rozumienia terminu „ujawnia” z art. 60 § 3 k.k., w tym m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25.02.1999 r. (I KZP 38/98) o treści: „Brak normatywnych racji do ograniczania podstaw stosowania instytucji obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary w omawianym trybie, tylko do tych wypadków, w których sprawca współdziałający z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa poda organowi powołanemu do ścigania przestępstw tylko takie informacje określone w art. 60 § 3 k.k.,

³ M. Surkont, *Szczególne podstawy i sposób łagodzenia kary z art. 60 § 3-5 i art. 61 k.k.*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 11–12.

⁴ C. Kamiński, *Mały świadek koronny (art. 60 § 3 k.k.)*, [w:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, red. E.W. Pływaczewski, Kraków 2005, s. 318 oraz A. Zoll *Komentarz do Kodeksu karnego — część ogólna*, wyd. 4, Warszawa 2012, s. 849.

⁵ Między innymi wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29.12.2010 r. (II Aka 236/10), wyrok SN z dnia 25.04.2008 r. (II KK 335/07), postanowienie SN z dnia 18.08.2005 r. (III KK 226/05), uchwała SN z dnia 29.10.2004 r. (I KZP 24/04), wyrok SA w Krakowie z dnia 10.03.2004 r. (V KK 270/03), postanowienie SN z dnia 05.01.2004 r. (II KK 284/03), wyrok SN z dnia 11.03.2003 r. (V KK 176/02), postanowienie SN z dnia 20.02.2003 r. (II KK 113/02), uchwała SN z dnia 25.05.1999 r. (I KZP 38/98).

które dotychczas temu organowi nie były znane. W szczególności brak podstaw do tego rodzaju wnioskowania przez porównanie uregulowania przewidzianego w § 3 z instytucją fakultatywnego nadzwyczajnego złagodzenia kary określoną w § 4 art. 60 k.k. W żadnym bowiem razie porównanie to nie uzasadnia doszukiwania się w § 3 art. 60 k.k. treści, których ustawodawca w nim nie zamieścił⁶.

W związku z powyższym, dominującym i przekonująco uzasadnianym w literaturze jawi się pogląd dotyczący subiektywnego ujęcia „ujawnienia” z art. 60 § 3 k.k. Takie rozumienie tego pojęcia wynika również, a może przede wszystkim z ugruntowanego już przez lata stanowiska orzecznictwa w tej kwestii, które w znakomitej większości opowiada się za rozumieniem subiektywnym terminu „ujawnia” na gruncie regulacji art. 60 § 3 k.k. Konkludując, należy stwierdzić, że warunek ujawnienia informacji i okoliczności wskazany w art. 60 § 3 k.k. spełni także sprawca, który przekazał informacje wprawdzie znane już organowi ścigania z innego źródła, w sytuacji jednak, w której ujawniający nie miał świadomości, że organ taką wiedzę posiada. Akcentowany element subiektywny, tj. przekonanie ujawniającego, że organ ścigania nie posiada wiedzy na temat ujawnianych informacji pozwala na jego „premiowanie” wobec faktu, że działa on w rzeczywistym przekonaniu o niewiedzy organu o tych okolicznościach. W tym wypadku, mimo że organ już posiada określone informacje, mamy przecież do czynienia z przekazaniem przez sprawcę wszystkich znanych mu i prawdziwych informacji dotyczących osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa i istotnych okoliczności jego popełnienia, co świadczy o zerwaniu więzi między sprawcą a grupą przestępczą oraz zrealizowaniu celów, dla których wprowadzona została regulacja art. 60 § 3 k.k. Na gruncie powyższych rozważań należy jeszcze zwrócić uwagę na pewien problem (do którego odwołują się m.in. P. Hofmański oraz L.K. Paprzycki⁶), mogący pojawić się na gruncie subiektywnego ujęcia „ujawnienia”, który stanowią możliwe trudności dowodowe dotyczące wykazania wiary sprawcy ujawniającego w niewiedzę organu procesowego. Mimo to, należy jednak uznać, zgodnie z przytoczoną na wstępie niniejszego akapitu argumentacją, że

⁶ M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 285.

dominujące, zarówno w literaturze, jak i orzecznictwie, jest subiektywne rozumienie terminu „ujawnia” z art. 60 § 3 k.k.

III. Moment i forma ujawnienia

Analiza treści art. 60 § 3 k.k. rodzi także wątpliwości dotyczące momentu procesowego, w którym powinno nastąpić ujawnienie wskazanych tam informacji. Próby ich rozstrzygnięcia były i są podejmowane w literaturze. Na ten temat wypowiadają się również sądy w swoich orzeczeniach. Po pierwsze, odpowiedzi wymaga pytanie, na jakim etapie postępowania może najpóźniej dojść do ujawnienia informacji z art. 60 § 3 k.k. Zgodnie ze stanowiskiem orzecznictwa w tej kwestii⁷ oraz twierdzeniami wynikającymi w literatury⁸, należy za ten etap uznać postępowanie przygotowawcze. Uzasadnieniem takiego przekonania jest, po pierwsze, stwierdzenie ustawodawcy w art. 60 § 3 k.k., że ujawnienie określonych tam informacji powinno nastąpić przed organem powołanym do ścigania przestępstw, a sądu za taki organ uznać nie można, co zresztą stwierdza wyraźnie Sąd Najwyższy. Ze względu więc na powyższy argument, nie można zgodzić się z przekonaniem, że ujawnienie z art. 60 § 3 k.k. może również nastąpić na etapie postępowania sądowego czy nawet, co stanowi najdalej idący pogląd w tej kwestii, wyrażony przez P. Hofmańskiego i L.K. Paprzyckiego⁹, postępowania odwoławczego. Z drugiej strony, pojawia jednak się pytanie, co w sytuacji gdy akt oskarżenia nie został skierowany przeciwko wszystkim uczestniczącym w popełnieniu przestępstwa sprawcom, a możliwość ich ujawnienia, ze względu np. na uzyskanie wiedzy o innych jeszcze współsprawcach, o których wcześniej ujawniający nie wiedział, co mogło być wynikiem dużej liczby osób uczestniczących w popełnieniu, pojawi się dopiero na etapie postępowania przed sądem? Realizacja podstawowej zasady procesu karnego, wyrażonej w art. 2 § 1 pkt 1 Kodeksu postępowania karnego (k.p.k.), wymagałaby takiego ujaw-

⁷ Między innymi postanowienie SN z dnia 01.03.2006 r. (II KK 182/05), uchwała SN z dnia 25.02.1999 r. (I KZP 38/98), wyrok SA w Katowicach z dnia 29.04.1999 r. (II AKa 264/98), postanowienie SN z dnia 04.11.2010 r. (V KK 121/10).

⁸ Między innymi M. Filar, *op. cit.*, s. 284; T. Bojarski, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 6, Warszawa 2013, s. 184 oraz A. Marek, *Komentarz do art. 60 k.k.*, Warszawa 2010 r.

⁹ C. Kamiński, *op. cit.*, s. 315.

nienia również i w tej sytuacji, a co za tym idzie, premiowania zachowania osoby ujawniającej nadzwyczajnym złagodzeniem kary. Wracając jednak do pierwszego z wymienionych poglądów, pojawia się kolejne pytanie: jeżeli uznać, że ujawnienie z art. 60 § 3 k.k. powinno nastąpić na etapie postępowania przygotowawczego, to czy w granicach tego etapu istnieją jeszcze jakieś inne ograniczenia czasowe ujawnienia, np. do zakończenia pierwszego przesłuchania podejrzanego? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy odwołać się do regulacji art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy o świadku koronnym z dnia 25.06.1997 r. (u.ś.k.), w którym został wskazany końcowy moment przekazania określonych informacji przez podejrzanego, a momentem tym jest wniesienie do sądu aktu oskarżenia. Uwzględnienie treści tego przepisu oraz uznania, że ujawniający z art. 60 § 3 k.k. powinien przekazać określone informacje na etapie postępowania przygotowawczego, pozwala na stwierdzenie, że ujawnienie powinno nastąpić nie później niż w chwili skierowania aktu oskarżenia do sądu. Inny, zbliżony pogląd¹⁰ wynika bezpośrednio z treści przepisu art. 321 § 1 i 6 k.p.k., co pozwala na stwierdzenie, że czynność zaznajomienia się podejrzanego z aktami sprawy i wydania postanowienia o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia będzie dla niego końcowym momentem ujawnienia. Wymienione stwierdzenia wskazują jednak, że ujawnienie może nastąpić na dowolnym etapie postępowania przygotowawczego, niezależnie od tego czy nastąpiło to przed czy po pierwszym przesłuchaniu osoby ujawniającej.

Kwestia dotycząca ustalenia momentu ujawnienia informacji z art. 60 § 3 k.k. wiąże się nierozdzielnie z innymi zagadnieniami, do których należy zaliczyć formę, w jakiej ujawnienie ma nastąpić, oraz podmiot inicjujący ujawnienie.

Co do formy ujawnienia, najczęściej wymienianą w literaturze jest złożenie wyjaśnień przez podejrzanego. Wskazuje na to przesłanka z art. 60 § 3 k.k. w postaci ujawnienia informacji przez sprawcę współdziałającego z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa, czyli uzyskującego status podejrzanego. Podobne poglądy na ten temat znajdują się w orzecznictwie¹¹. Nie należy jednak tracić z pola widzenia możliwości przesłuchania osoby ujawniającej najpierw w charakterze świadka, jeszcze przed przed-

¹⁰ *Ibidem*, s. 314.

¹¹ M.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 26.04.2006 r. (II AKa 59/06).

stawieniem jej zarzutów, co z kolei wskazuje na możliwość ujawnienia informacji w treści złożonych przez taką osobę zeznań. Możliwość ujawnienia informacji, czy to w treści wyjaśnień, czy też zeznań, uwidacznia jeszcze jedną istotną kwestię — prawdomówności osoby ujawniającej. Orzecznictwo w znakomitej większości wypowiada się stanowczo za koniecznością ujawnienia przez osobę ubiegającą się o uzyskanie statusu „małego świadka koronnego”¹² prawdziwych i szczerych informacji. Oczywiście, to czy informacje te były fałszywe, czy nie, zostanie poddane weryfikacji przez odpowiedni organ ścigania, stwierdzenie że przekazane informacje nie były zgodne z prawdą lub były, ale tylko w części, wyklucza jednak możliwość zastosowania instytucji z art. 60 § 3 k.k. Konieczność takiej lojalnej i prawdomównej postawy osoby ujawniającej została także wielokrotnie wyrażona w literaturze¹³. Związek prawdomówności osoby ujawniającej z formą, w jakiej ujawnienie zostało dokonane, jest natomiast widoczny przede wszystkim dzięki porównaniu dwóch ról procesowych, w jakich osoba ujawniająca może występować i, co istotne, konsekwencji, jakie wiążą się z każdą z tych ról. Chodzi tu przede wszystkim o przywileje, które dotyczą podejrzanego, a później oskarżonego w sprawie, polegające na milczącym przyzwoleniu ustawodawcy na składanie przez podejrzanego wyjaśnień niezgodnych z prawdą, czy też, co wynika z regulacji art. 175 k.p.k., w ogóle odmowy ich złożenia. Co do świadka, to jest on natomiast zobowiązany do składania zeznań zgodnych z prawdą i niezatajania prawdy. Już samo uregulowanie wyżej wymienionych elementów może rodzić różnice w ocenie ujawnienia dokonanego w formie zeznań z tym, które zostało dokonane w formie wyjaśnień. Niezależnie jednak od tych sugestii organy ścigania są zobowiązane do weryfikacji uzyskanych informacji, niezależnie od tego, w jakiej formie były one przedstawione, a weryfikacja ta ma na celu stwierdzenie, czy ujawnione informacje są zgodne z prawdą i, co najważniejsze, czy będą pomocne i przydatne w danej sprawie.

Analizując formę, w jakiej może dojść do ujawnienia informacji z art. 60 § 3 k.k., należy odwołać się jeszcze do jednego pojęcia — „oso-

¹² M.in. wyrok SA w Łodzi z dnia 13.11.2008 r. (II AKa 176/08), wyrok SN z dnia 25.08.2005 r. (WA 20/05), postanowienie SN z dnia 13.01.2003 r. (V KK 81/02), postanowienie SN z dnia 08.01.2003 r. (II KK 294/02).

¹³ M.in. M. Filar, *op. cit.*, s. 285 oraz G. Łabuda, *Komentarz do art. 60 k.k.*, Warszawa 2013 r.

by podejrzaney”. W przepisach k.p.k. nie ma definicji osoby podejrzaney, ani w przypadku podejrzanego, ani oskarżonego — art. 72 k.p.k. Pomiędzy braku ustawowej definicji, przyjmuje się, że osobą podejrzaną jest ta, co do której istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia czynu zabronionego oraz co do której podjęto czynności zmierzające do jej ścigania. Będzie to więc osoba, co do której zebrane dane uzasadniają dostatecznie podejrzenie, że popełniła przestępstwo, lecz nie nadano jej jeszcze statusu podejrzanego. W doktrynie przyznaje się jej pełne uprawnienia podejrzanego, ale tylko wówczas, gdy w stosunku do niej zostały podjęte czynności procesowe, skierowane na jej ściganie, takie jak: przesłuchanie, przeszukanie, zatrzymanie, tymczasowe zajęcie mienia ruchomego lub oględziny, jak też wówczas, gdy bezzasadnie nie przedstawiono jej zarzutu lub nie przesłuchano w charakterze podejrzanego. Wskazuje się, że dokonanie jakiegokolwiek czynności procesowej wobec tej osoby nie może stawiać jej w sytuacji gorszej od sytuacji formalnie podejrzanego. Może przecież mieć miejsce przypadek, w którym osoba, która nie uzyskała jeszcze statusu podejrzanego, ujawni wobec organu ścigania informacje, o których mowa w art. 60 § 3 k.k., pytanie jednak — w jakiej formie to ujawnienie nastąpi. Nie będą to przecież wyjaśnienia, bo takie może jedynie złożyć osoba mająca status podejrzanego lub oskarżonego w danej sprawie. Dlatego brak jednoznacznego uregulowania dotyczącego pojęcia i roli osoby podejrzaney budzi również wątpliwości co do charakteru i formy ujawnienia przez taką osobę informacji mogących przemawiać za zastosowaniem wobec niej w przyszłości art. 60 § 3 k.k.

Z punktu widzenia skuteczności ujawnienia oraz wynikającej z niego premii, w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary, nie ma znaczenia, kto wystąpi z inicjatywą ujawnienia informacji z art. 60 § 3 k.k. Scenariusz może być dwojaki. Po pierwsze, inicjatorem ujawnienia może być sam sprawca współdziałający z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa. Po drugie, inicjatywa taka może wyjść od organu ścigania, w związku z czym jawi się kolejne zagadnienie wymagające omówienia, w postaci dobrowolności ujawnienia.

Przepis art. 60 § 3 k.k. nie zawiera warunku, aby ujawnienie wskazanych w nim informacji było dobrowolne. Niezależnie więc od tego, czy sprawca współdziałający w popełnieniu przestępstwa ujawni informacje dobrowolnie, czy pod wpływem sugestii innych osób, jeżeli będą

to prawdziwe informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu oraz istotnych okoliczności popełnienia, będzie on mógł skorzystać z premii w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary. W tym miejscu nasuwa się jednak pytanie: co w sytuacji, gdy sugestie ze strony innych osób, zwłaszcza organów ścigania, okażą się zbyt intensywne? W końcu regulacja art. 60 § 3 k.k. niesie ze sobą korzyść dla obydwu stron postępowania, po pierwsze, przy spełnieniu wymienionych w tym przepisie przesłanek sprawca uzyskuje premię w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary, ale przecież dzięki ujawnieniu istotnych informacji organy ścigania zyskują możliwość skierowania postępowania także przeciwko innym jeszcze, nieznanym im dotąd, osobom, nie mówiąc już o uzyskaniu szczegółowych i dokładnych często informacji co do innych istotnych elementów popełnionego przestępstwa, takich jak chociażby miejsce ukrycia zwłok czy łupów uzyskanych na skutek popełnionego czynu. Jeżeli będą to takie istotne i przydatne w sprawie informacje, również organom ścigania będzie z pewnością zależało na ich uzyskaniu, czego wynikiem mogą być określonego rodzaju „naciski” na osobę ujawniającą. To jednak rozważania teoretyczne, istotny jest bowiem skutek w postaci dokonania pełnego i prawdziwego ujawnienia informacji przez współsprawcę czynu. Jeżeli do niego dojdzie, taka osoba będzie mogła uzyskać status „małego świadka koronnego” i nie ma znaczenia, czy przekazała te informacje dobrowolnie, czy też na skutek sugestii ze strony organów ścigania, oczywiście o ile sugestie te były zachowaniami mieszczącymi się w granicach prawa. Warto jednak przeanalizować to zagadnienie w innym zupełnie ujęciu i odwołać się do sytuacji, w której współsprawca decyduje się nie ujawnić istotnych informacji i tym samym rezygnuje z dobrodziejstwa art. 60 § 3 k.k., ponieważ poważnie obawia się gróźb i możliwych negatywnych skutków takiego ujawnienia, które by mu groziły ze strony pozostałych współsprawców. Sytuacja owa jest o tyle realna i poważna, o ile wziąć pod uwagę źródło takiego współsprawstwa, którym najczęściej jest przynależność do określonej, zorganizowanej grupy przestępczej. W związku z tym, kusząca dla współsprawcy możliwość uzyskania premii w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary traci swoją atrakcyjność procesową przy jej zestawieniu z możliwymi, realnie zagrażającymi konsekwencjami w postaci zemsty ze strony innych członków grupy przestępczej, rozumianej nie tylko jako zemsta na

ujawniającym sprawcy, ale też np. na członkach jego rodziny. Takie groźby i niebezpieczeństwa stanowią często skuteczny hamulec powstrzymujący współsprawcę od ujawnienia określonych informacji, nawet jeśli będzie się to wiązało z koniecznością odbycia przez niego kary w pełnym, niezłagodzonym wymiarze.

IV. Postawa sprawcy ujawniającego

Wspomniane w pkt 2 zagadnienie dotyczące prawdomówności osoby ujawniającej z art. 60 § 3 k.k. wiąże się nierozdzielnie z koniecznością przeanalizowania postawy takiego sprawcy w toku całego postępowania i tym samym odpowiedzi na pytanie: czy jest on zobowiązany potwierdzić przed sądem złożone w postępowaniu przygotowawczym wyjaśnienia. Co do prawdomówności sprawcy ujawniającego, przesłanka dotycząca przekazania informacji zgodnych z prawdą nie musi być *expressis verbis* wyrażona w treści przepisu art. 60 § 3 k.k., gdyż wynika ona już z samego sformułowania „ujawni informacje [...] i istotne okoliczności [...]”. Orzecznictwo wskazuje w tej kwestii jednoznacznie, że ujawnienie zarówno osób uczestniczących w popełnieniu, jak i istotnych okoliczności musi być pełne, szczere i prawdziwe, a więc obejmować całą wiedzę osoby ujawniającej na ten temat¹⁴.

Równie stanowczo orzecznictwo traktuje temat konieczności potwierdzenia przed sądem wyjaśnień złożonych wcześniej przez sprawcę, który ujawnił określone informacje, wskazując, że należy w każdej sprawie przyjąć konsekwentną, prawdomówną i szczerą postawę sprawcy ujawniającego, co oznacza przede wszystkim potwierdzenie przez niego złożonych wcześniej wyjaśnień w postępowaniu sądowym¹⁵, choć nie tylko w tej fazie postępowania. Może przecież dojść do sytuacji, w której jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego sprawca, który przy

¹⁴ M.in. wyrok SA we Wrocławiu z dnia 26.10.2006 r., wyrok SA w Katowicach z dnia 12.04.2000 r. (II AKa 64/00).

¹⁵ M.in. postanowienie SN z dnia 09.02.2011 r. (V KK 350/10), wyrok SA w Krakowie z dnia 17.02.2004 r. (AKa 11/04), wyrok SN z dnia 08.11.2005 r. (IV KK 278/05), wyrok SA w Krakowie z dnia 24.05.2005 r. (II AKa 90/05), wyrok SN z dnia 06.05.2010 r. (II KK 48/10), wyrok SA w Krakowie z dnia 25.09.2012 r. (II AKa 133/12), wyrok SA w Łodzi z dnia 30.08.2007 r. (II AKa 120/07).

pierwszym przesłuchaniu ujawnił informacje wskazane w art. 60 § 3 k.k., zaraz lub jakiś czas po tym odwołał złożone wyjaśnienia lub zmienił w istotny sposób ich treść, co powoduje, że staje się osobą niewiarygodną. Uzasadnieniem dla powyższych twierdzeń może być także przepis art. 10 ust. 1 pkt 1 u.s.k., który jednoznacznie wskazuje na konieczność potwierdzenia przed sądem wcześniej przekazanych informacji. Oczywiście, taki stan rzeczy wynika bezpośrednio ze specyfiki instytucji, jaką jest świadek koronny, w tej kwestii, przy uwzględnieniu elementu prawdomówności i powyższych twierdzeń orzecznictwa, logicznym i uzasadnionym wydaje się jednak analogiczne stosowanie zastrzeżenia z art. 10 ust. 1 pkt 1 u.s.k. również do „małego świadka koronnego”. Ponadto, należy również zwrócić uwagę na regulację przepisu art. 540a k.p.k., który także przemawia za koniecznością prezentowania przez sprawcę ujawniającego konsekwentnej i niezmiennej postawy w toku całego procesu, co wyraża się przede wszystkim w potwierdzeniu ujawnionych wcześniej informacji na etapie postępowania sądowego. „Skoro bowiem ustawodawca uważa, że można wznowić postępowanie zakończone prawomocnym orzeczeniem, jeżeli skazany w ramach art. 60 § 3 k.k. nie potwierdził w postępowaniu karnym ujawnionych przez siebie informacji, to tym bardziej zasadny jest pogląd, że nie można zastosować art. 60 § 3 k.k. wobec oskarżonego, który zmienia swe wyjaśnienia przed zakończeniem prawomocnego postępowania”¹⁶.

Niezależnie od przedstawionych argumentów, zagadnienie dotyczące konsekwentnej postawy ujawniającego sprawcy w toku całego procesu, można odnieść do treści następującego pytania: czy rzeczywiście koniecznym i niezbędnym dla zastosowania instytucji „małego świadka koronnego” jest potwierdzenie przed sądem wyjaśnień złożonych przez „ujawniającego” w postępowaniu przygotowawczym? Po pierwsze, za uznaniem możliwości zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary na podstawie art. 60 § 3 k.k. także wobec sprawcy, który nie potwierdził przed sądem, w całości lub w części wcześniej złożonych wyjaśnień lub który zaprzeczył wcześniej złożonym wyjaśnieniom, przemawia przede wszystkim literalna wykładnia przepisu art. 60 § 3 k.k. Z jego treści nie wynika bowiem obowiązek potwierdzenia wyjaśnień na etapie postępowania sado-

¹⁶ Wyrok SA w Lublinie z dnia 13.09.2004 r. (II AKa 160/04).

wego. Po drugie, należy wziąć pod uwagę rzeczywisty skutek w postaci przyczynienia się sprawcy ujawniającego do wykrycia pozostałych współsprawców oraz ustalenia istotnych okoliczności popełnienia przestępstwa. Nieuzasadnione jest przecież pozbawienie sprawcy, który ujawnił w swoich wyjaśnieniach w postępowaniu przygotowawczym istotne informacje, pozwalające na wykrycie pozostałych sprawców i rozstrzygnięcie sprawy, możliwości skorzystania z obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary, nawet jeśli później, na etapie postępowania sądowego sprawca ten odwołał swoje wyjaśnienia lub zmienił ich treść. Dlatego sam fakt odwołania wcześniej złożonych wyjaśnień przez ujawniającego sprawcę lub ich zmiany, nie może stanowić przyczyny odmowy zastosowania wobec niego instytucji „małego świadka koronnego”. Dopiero po przeanalizowaniu całokształtu materiału dowodowego i stwierdzeniu, że ujawnione informacje nie przyczyniły się w istotny sposób do wykrycia pozostałych sprawców czynu i ustalenia istotnych okoliczności popełnienia, należałoby uznać za nieuzasadnione zastosowanie obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary. Jeżeli zaś informacje ujawnione przez sprawcę w toku postępowania przygotowawczego spełniły wymienione wyżej cele, uzasadnionym i wskazanym na gruncie art. 60 § 3 k.k. będzie zastosowanie instytucji „małego świadka koronnego”, niezależnie od tego, czy sprawca ten potwierdził swoje wyjaśnienia przed sądem.

Omawiane w niniejszym punkcie kwestie wymagają nawiązania do znaczenia skruchy i krytycznego stosunku sprawcy do popełnionego przez niego czynu. Elementy te nie są konieczne do zastosowania art. 60 § 3 k.k. wobec konkretnego sprawcy, ponieważ nie wynika to bezpośrednio z treści tego przepisu, podobnie jak przesłanka dobrowolności. Należy jednak zauważyć, że często wraz z zaistnieniem dobrowolności po stronie ujawniającego sprawcy, pojawia się również skrucha i czynny żal, które stanowią przesłankę wprowadzie nie obligatoryjną, ale uzupełniającą, instytucji „małego świadka koronnego” oraz dodatkowo, przy zaistnieniu pozostałych warunków z art. 60 § 3 k.k., przemawiają za jego zastosowaniem, na co zresztą zwracają uwagę sądy w swych orzeczeniach¹⁷. Związek tych dwóch elementów jest wyraźnie widoczny, bo przecież najczęściej w sytuacji, gdy sprawca sam zgłasza się do organów ścigania i decyduje

¹⁷ M.in. wyrok SA w Katowicach z dnia 30.03.2006 r. (II AKa 65/06), wyrok SA w Katowicach z dnia 12.04.2000 r. (II AKa 64/00).

się w sposób dobrowolny przyznać do winy i ujawniać istotne informacje dotyczące popełnionego czynu, czyni to ze względu na skruchę. W tej sytuacji chęć ujawnienia informacji nie wynika z zewnętrznych sugestii czy okoliczności, ale przede wszystkim z potrzeby oczyszczenia sumienia. Taka postawa sprawcy jest korzystna i pomocna ze względu na inne, konieczne przy stosowaniu art. 60 § 3 k.k. czynniki, takie jak prawdomówność i stała chęć współpracy z organami ścigania.

V. Kolizja ujawnień

Przepis art. 60 § 3 k.k. dotyczy sprawcy współdziałającego z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa. Stwierdzenie sformułowane w liczbie mnogiej („innymi osobami”), wskazuje jednoznacznie, że jest to zawsze co najmniej trzyosobowa konfiguracja. To z kolei może rodzić wątpliwości dotyczące sytuacji, w której w tym samym czasie kilka osób decyduje się ujawnić istotne informacje dotyczące popełnionego czynu. Taka sytuacja wymaga omówienia przynajmniej w dwóch aspektach.

Pierwszy dotyczy posiadania przez te osoby tego samego obrońcy oraz odpowiedzi na pytanie: kiedy zaistnieje tutaj sprzeczność interesów poszczególnych sprawców. Drugi jest związany z wątpliwościami, czy w takiej sytuacji, jak przedstawiona powyżej, wszyscy z ujawniających współsprawców będą mieli możliwość skorzystania z dobrodziejstwa obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary.

W nawiązaniu do pierwszej z wymienionych kwestii, należy najpierw odwołać się do regulacji art. 85 k.p.k., który dotyczy kolizji interesów kilku oskarżonych. Ma ona miejsce, gdy wyjaśnienia jednego z oskarżonych lub dowody przez niego powoływane godzą w interesy procesowe drugiego oskarżonego, co najczęściej występuje, gdy osoby te pozostają pod wspólnym zarzutem i odpowiadają równocześnie w jednym postępowaniu. W takiej sytuacji ten sam obrońca nie może wykonywać czynności obrończych w stosunku do obydwu takich oskarżonych¹⁸. Wobec tego nasuwa się pytanie: czy kolizja interesów w rozumieniu wyżej powołanym wystąpi także w sytuacji ujawnień dokonanych w tym samym czasie przez kilku podejrzanych w danej sprawie? W odpowiedzi

¹⁸ K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Komentarz do Kodeksu postępowania karnego*, wyd. 4, Warszawa 2012, s. 237.

na to zagadnienie pomocne są tezy orzecznictwa, m.in. postanowienie z dnia 11.03.2010 r. (V KK 275/09), w którym Sąd Najwyższy stwierdził: „Nie może być mowy o konflikcie interesów poszczególnych oskarżonych, gdy przyznając się do winy, w swoich własnych wyjaśnieniach nie obciążali się wzajemnie ponad swoje własne twierdzenia, a ich obrona nie wymagała jednocześnie podważenia zaufania do twierdzeń drugiego”. Czy jednak takie „nieobciążanie się wzajemnie ponad swoje własne twierdzenia i niepodważanie zaufania do twierdzeń pozostałych współsprawców” jest w ogóle możliwe w sytuacji, gdy kilku z nich jednocześnie ujawnia istotne okoliczności popełnienia i, co istotniejsze, ujawnia także osoby uczestniczące w jego popełnieniu? Odpowiedź wydaje się przecząca, a to prowadzi do wniosku, że w praktyce nie jest możliwa, lub bardzo rzadko wystąpi taka sytuacja, w której kilku współsprawców ujawniających informacje z art. 60 § 3 k.k. będzie mogło korzystać z obrony tego samego obrońcy, przy jednoczesnym spełnieniu się warunku braku sprzeczności ich interesów procesowych.

Co do drugiej z wymienionych na wstępie niniejszego punktu kwestii, należy przeanalizować sytuację, w której w tej samej sprawie kilku podejrzanych, będących współsprawcami popełnionego czynu zabronionego, decyduje się ujawnić informacje wskazane w art. 60 § 3 k.k. Czy można wtedy zastosować dobrodziejstwo obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary w stosunku do każdej z tych osób, gdy spełnią one warunki z art. 60 § 3 k.k., niezależnie od wcześniejszego spełnienia już tych przesłanek przez innych współsprawców? Odpowiedź na to pytanie znajdujemy w analizowanym już wcześniej zagadnieniu dotyczącym uprzedniej wiedzy organu ścigania o okolicznościach wymienionych w art. 60 § 3 k.k. Jeżeli bowiem przyjąć, jak to uczyniono w punkcie pierwszym niniejszego artykułu, że przesłanki z art. 60 § 3 k.k. są spełnione niezależnie od tego, czy informacje w nim przewidziane były już wcześniej znane organom ścigania, prowadzi to do wniosku, że możliwe będzie zastosowanie instytucji „małego świadka koronnego” do każdego z ujawniających współsprawców, pod warunkiem, że żaden z nich nie miał wiedzy na temat ujawnień dokonanych przez pozostałych i tym samym nie miał on świadomości, że organ ścigania posiada już wiedzę dotyczącą informacji przez niego ujawnianych. Poparciem dla trafności takiej konkluzji są tezy orzecznictwa, m.in. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26.07.2011 r.

(II KK 136/11) o treści: „Jest bezsporne, że oskarżony, nie mając wpływu na kolejność przesłuchania, nie może być pozbawiony możliwości skorzystania z art. 60 § 3 k.k., wtedy gdy spełni warunki w tym przepisie określone. Zatem nawet gdyby oskarżony przesłuchiwany jako drugi czy kolejny współsprawca czynu, nie mając wiedzy na temat treści wyjaśnień złożonych przez wcześniej przesłuchiowanych współoskarżonych, spełnił warunek ujawnienia informacji, to winien skorzystać z art. 60 § 3 k.k.”.

VI. Informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia

Kwestią bezsporną jest, że na podstawie art. 60 § 3 k.k., z premii w postaci nadzwyczajnego złagodzenia kary będzie mógł skorzystać sprawca, który ujawnił zarówno informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa, jak i istotne okoliczności jego popełnienia. Przesłanki te muszą być spełnione łącznie i niewystarczającym będzie ujawnienie informacji należących tylko do jednej z wyżej wymienionych grup¹⁹. Wątpliwości mogą natomiast powstać przede wszystkim w związku z użyciem przez ustawodawcę w przepisie art. 60 § 3 k.k. określenia „istotne”. Czym jest owa „istotność”? Czy wymóg jej spełnienia należy odnosić także do informacji dotyczących osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa? To, jakie informacje należy uznać za istotne, zostało już rozstrzygnięte przez doktrynę i orzecznictwo. Poza stwierdzeniem, że informacje te są ważne i doniosłe oraz w znaczący sposób przyczyniają się do sprawnego i skutecznego przeprowadzenia oraz zakończenia postępowania przygotowawczego²⁰, w literaturze i orzecznictwie pojawia się wiele przykładowo wymienianych informacji, które można uznać za istotne na gruncie regulacji art. 60 § 3 k.k. Są to przede wszystkim informacje o okolicznościach należących do znamion danego czynu zabronionego, informacje o wyrządzonej szkodzie, o roli ujawniającego i poszczególnych współdziałających, o korzyści uzyskanej z przestępstwa, o sposobie dzia-

¹⁹ A. Zoll, *op. cit.*, s. 851 oraz m.in. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 29.12.2010 r. (II AKa 236/10), wyrok SN z dnia 28.06.2000 r. (V KKN 98/99).

²⁰ A. Zoll, *op. cit.*, s. 850.

łania, świadomości przedsięwziętych czynności i godzenia się na nie, o zachowaniu sprawców bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa²¹. Analiza wyżej wymienionych informacji prowadzi do wniosku, że dotyczą one zarówno okoliczności popełnienia przestępstwa, jak i osób uczestniczących w jego popełnieniu. Dlatego należy uznać, że przesłanka „istotności” powinna również odnosić się do informacji dotyczących osób uczestniczących w popełnieniu, czyli takich treści, które wraz z danymi o okolicznościach popełnienia, doprowadzą do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej innych współsprawców przestępstwa. Co więcej, wskazuje się²², że informacje dotyczące osób uczestniczących powinny umożliwiać identyfikację i ujęcie tych osób, dlatego niewystarczające dla zastosowania instytucji „małego świadka koronnego” będzie ujawnienie niewielkiej liczby danych, niezawierających m.in. dokładnego opisu wyglądu osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa ani też ich adresu lub informacji o możliwym i prawdopodobnym miejscu ich pobytu.

Na koniec warto zwrócić uwagę na wzajemną relację poszczególnych elementów związanych z pojęciem ujawnienia i wynikających z regulacji art. 60 § 3 k.k. Wskazane w niniejszym artykule przesłanki stosowania instytucji „małego świadka koronnego” wzajemnie się przenikają i choć część z nich nie jest wyraźnie i literalnie wyrażona w treści przepisu art. 60 § 3 k.k., ich wystąpienie często decyduje o faktycznej możliwości realizacji podstawowych celów wynikających z tej regulacji, tj. rozbicia grupy przestępczej i uzyskania istotnych dowodów pozwalających na zamknięcie śledztwa lub dochodzenia w konkretnej sprawie. Chodzi tu przede wszystkim o konsekwentną postawę współsprawcy i dobrowolność dokonanego przez niego ujawnienia. Bez tych elementów zawsze będą bowiem istnieć wątpliwości co do prawdomówności takiej osoby i co do wartości dowodowej przekazanych przez nią informacji. Natomiast w sytuacji, w której współsprawca przestępstwa zgłosił się sam do organu ścigania i dobrowolnie, na skutek poczucia skruchy i żalu, ujawnił przed nim określone informacje, istnieje znacznie większe prawdopodobieństwo, że będą to wszystkie znane ujawniającemu informacje oraz

²¹ Wyrok SN z dnia 28.03.2002 r. (V KKN 464/00), wyrok SA w Lublinie z dnia 16.02.2004 r. (II AKa 14/04), wyrok SA w Katowicach z dnia 30.03.2006 r. (II AKa 65/06) oraz W. Zalewski, *op. cit.*, s. 352.

²² *Ibidem*, s. 351.

że będą to prawdziwe informacje, mogące w realny sposób przyczynić się do pociągnięcia do odpowiedzialności innych współsprawców, a także do ustalenia pozostałych okoliczności, potrzebnych do zakończenia postępowania w danej sprawie. W takim przypadku zastosowanie premii w postaci obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary będzie w pełni uzasadnione, a z pewnością bardziej uzasadnione niż w przypadku niekonsekwentnej postawy ujawniającego, braku poczucia skruchy z jego strony oraz, co się z tym wiąże, wątpliwej wartości dowodowej i przydatności przekazanych przez niego informacji.

Disclosure of participants in committing an offence and crucial circumstances of committing an offence as a reason for obligatory extraordinary mitigation of the penalty

Summary

The subject of the article is the disclosure of crucial circumstances of committing an offence, which are passed to the law enforcement agencies by the accomplice. The consequence of such disclosure is obligatory mitigation of the penalty. The main issues raised in the article are certain doubts connected with the meaning of disclosure, as well as with the scope, form and moment of disclosure. Additionally, the author describes and analyses the meaning of crucial circumstances of committing an offence and participants in committing an offence.

Keywords: accomplice, offence, crucial circumstances, disclosure, obligatory mitigation, penalty, witness.